

KLÍČOVÉ VÝZVY BUDOUCNOSTI

Není pochyb o tom, že institucionální změny na jedné straně a změny myšlení lidí na straně druhé na sobě závisí a navzájem se posilují.

R. Kappel, M. L. Müller

Jaké hlavní výzvy stojí před naší zemí v perspektivě příštích desetiletí? Obligátní odpověď, kterou slyšíme dnes a denně v projevech politiků a v médiích, je zvyšování ekonomické konkurenceschopnosti. Tvrdím, že to je odpověď principiálně chybná a dezorientující – právě proto, že se nutně soustřeďuje jen na nejbližší budoucí perspektivu a nebere do úvahy neekonomické, ale život zásadně určující okolnosti. Jinou reakcí by mohla být prostá rezignace: jsme malá země, globální krize ukázala, že na nás nezáleží, že na nás jen dopadají důsledky rozhodnutí a činů jiných... Ano, tlaky ekonomické globalizace budou významně ovlivňovat naše životy. Ano, v procesu evropské integrace se budeme muset v mnoha ohledech ohlížet na pohledy a potřeby jiných členských zemí. Nicméně i tato reakce je zavádějící. Některá zásadní rozhodnutí zůstanou i nadále především v rukou nás, občanů, a samozřejmě také politické a správní reprezentace tohoto státu.

Některé z těchto výzev jsme charakterizovali už v předešlých pracích mého pracoviště.²⁴ Již v jedné z našich prvních publikací *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku* jsme se tyto výzvy pokusili popsat jejich rozčleněním do celé řady s nimi souvisejících a na ně navazujících prioritních problémů. Ve stejné knize jsme navrhli sadu strategických koncepcí a v navazující publikaci *Putování českou budoucností* i několik strategických tahů, směřujících od identifikovaných problémů k návrhům (stále obecnějším) strategiím jejich řešení. Dalším krokem v tomto úsilí bylo vydání *Strategického auditu České republiky*, který uplatnil výše zmíněný model základních souvislostí vývoje české společnosti a její modernizace

²⁴ Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy (CESES FSV UK). <http://www.ceses.cuni.cz>.

Dalším velkým problémem je pokračující oslabování státu a jeho institucí. Jednou z nejzanedbanějších oblastí veřejného života je totiž samotný český stát, v jehož fungování se, především v důsledku dlouholetého neoliberálního podceňování jeho role ve veřejném i v hospodářském životě, vyskytuje mnoho slabin, nedodělků, bílých míst. I vyhraněně liberální koncepce minimálního státu staví na předpokladu, že stát bude schopen stanovit základní pravidla chování a vynucovat jejich dodržování v občanském a hospodářském životě. Přitom se ovšem spoléhá, že život sám si přirozeně hledá cestu ke společenskému optimu. K nedostatkům lze řadit slabiny samotného ústavního a právního rámce, absenci strategické dimenze řízení země, nedokončenou reformu ústřední státní správy, neexistující zákonnou úpravu státní služby (což je také jedním z důvodů rozsáhlé politizace státní správy), nedostatečné příjmy a neefektivně vynakládané výdaje veřejných rozpočtů. Kapitolou samou pro sebe je rozsáhlá korupce a klientelismus, v jejichž důsledku dochází k rozsáhlým škodám na veřejném majetku, k dalšímu poklesu důvěry lidí v instituce státu a k oslabování hospodářského potenciálu země.

Upozornil bych i na plíživý, ale stále patrnější rozklad veřejných a sociálních služeb. Služby, které Evropská unie nazývá také službami ve veřejném zájmu, u nás dlouhodobě chátrají. Je tomu tak především kvůli jejich chronickému podfinancování a chabému řízení. Každým rokem se neziskové organizace poskytující sociální péči strachují, zda nebudou muset své často na nich vitálně závislé klienty kvůli vysychající podpoře z veřejných rozpočtů ponechat zcela bez pomoci. Problémy v řízení a financování školství, výzkumu a vývoje, ale i médií, kultury, bezpečnosti, veřejné dopravy a jiných oblastí veřejných služeb mají přes svoji různorodost společného jmenovatele: málo peněz, nízké platy poskytovatelů a mizerné řízení. Dramaticky do nich již vstupuje a v blízké budoucnosti ještě více zasáhne stárnutí populace. Jde o dlouho zrající strukturální problém této země, bez jehož řešení nezabráníme tomu, abychom se na žebříčku kvality života v mezinárodním srovnání nepropadali stále níže a níže.

Veliké rezervy máme v plném uplatnění naší země v Evropské unii. Naše chování vůči tomuto společenství připomíná tu

výstřelky v chování nezralého pubescenta, tu jednoho z partnerů v italském manželství, jehož protějšek do poslední chvíle netuší, co od něj může vlastně očekávat. Nebo ještě jinak: nevíme sice, co chceme, ale nedáme pokoj, dokud to nedostaneme... Pokud ovšem do složitého soukolí evropské spolupráce dokonce neházíme písek záměrně... Platí zde analogicky to co o jiných zanedbaných oblastech našeho veřejného života. Bude nutno si ujasnit vizi, v tomto případě vizi našeho evropského angažmá. Bude nutno se domluvit na rozumné dělbě práce. Bude nutno investovat do kompetence a motivace nositelů této agendy. A navíc bude nutno hledat v evropském prostoru spojence s podobnými zájmy, získat si jejich důvěru a aktivně se účastnit realizace přínosných evropských projektů.

Včetně hledání sociálně vlídnější tváře Evropské unie samotné...

V neposlední řadě jde i o hodnoty lidí, o morálku. Friedrich Nietzsche nazval jeden ze svých filozofických projektů (který se mu nepodařilo naplnit) *Přehodnocení všech hodnot*. Ano, jde o naše hodnoty. Čím se ve svém životě řídíme? Čemu věříme? Čemu nevěříme? Jaká je naše morálka? Jaké místo jsme v naší politice a veřejné správě vyhradili etice? To jsou zásadní otázky, na které dobře odpovědět bývá velmi, velmi obtížné.

Uvedu tři zásadní okolnosti, které generují hodnotovou anomii, jeden z nejvýraznějších deficitů českého veřejného života.

Za prvé, z historických důvodů je český národ nejsekularizovanějším národem na světě; tomu odpovídá i fakticky nepatrná úloha církví ve veřejném životě.

Za druhé, materialismus teorie i praxe „reálného socialismu“ poznamenal starší generaci přímo a generaci mladší zprostředkovaně. Jeho takzvaně normalizační fáze (1969-1989) bývala někdy poněkud zjednodušeně, ale docela výstižně nazývána Husákovým knedlíkovým komunismem: nabídneme lidem uspokojujivý hmotný životní standard a zapeme jim tím ústa, aby se nám nepletli do naší politiky...

A za třetí, neoliberalismus jako dominantní ideologie po listopadového období povýšil ekonomický růst na cíl všech cílů. Tím dále posílil důraz na materiální stránky života, zdě-

děný z předchozího komunistického období. Ostatně soudím, že na něj dokonce organicky navázal – viz známý výrok „*Nee-
xistují špinavé peníze*“.

Je jasné, že přehodnotit všechny hodnoty nelze. Bude však nutno se znovu – a mnohem důsledněji než dosud – vracet k hodnotovým základům našeho veřejného života. K ideám, z nichž povstával český národ, český stát. Ke Komenského *Všenápravě*. K Masarykovým *Ideálům humanitním*, k jeho konceptu češství jako součásti světoobčanství, k jeho „*ne mečem, ale pluhem*“. K ideji Evropy a evropanství Milana Kundery a Jiřího Dienstbiera st. Ke konceptu lidského potenciálu, jeho kultivace a uplatnění jako základního zdroje rozvoje země. K nauce úcty k životu Alberta Schweitzera, do českých poměrů Josefem Vavrouškem tak přesvědčivě přetavené a aktualizované v jeho pojetí trvale udržitelného rozvoje ...

Nejenom se k nim vracet. Také je rozvíjet a uplatňovat. Byť v drobné práci, jejíž plody naplno uzrají až po desetiletích.